

MIND OPEN

INZICHTEN IN
PSYCHOLOGIE

Nummer 3 - Voorjaar 2009

DE IVOREN TOREN UIT

INTERVIEWS MET

GERBEN VAN KLEEF – FUNDAMENTELE FOCUS OP PROCES ÉN GEDRAG

RONALD DAHL – DE WANKELE ZELFCONTROLE VAN PUBERS

CONOR DOLAN – HET ONTLEDEN VAN INTELLIGENTIE

JEROEN RAAJMAKERS – VOORBIJ DE PSYCHOLOGIE

ANNELIES VAN VIANEN – HET BELANG VAN GEDEELDE WAARDEN

ARNOLD VAN EMMERIK – TUSSEN REGULIERE ZORG EN LABORATORIUM

COLUMN

MICHELLE SPAAN – WORD OOK PROEFPERSOON!

REDACTIONEEL

ONTWIKKELINGSPSYCHOLOGIE

DE WANKELE ZELFCONTROLE VAN PUBERS

Interview met Ronald Dahl

METHODENLEER

HET ONTLEDEN VAN INTELLIGENTIE

Interview met Conor Dolan

SOCIALE PSYCHOLOGIE

FUNDAMENTELE FOCUS OP PROCES ÉN GEDRAG

Interview met Gerben van Kleef

PSYCHONOMIE

VOORBIJ DE PSYCHOLOGIE

Interview met Jeroen Raaijmakers

ARBEIDS- & ORGANISATIEPSYCHOLOGIE

HET BELANG VAN GEDEELDE WAARDEN

Interview met Annelies van Vianen

KLINISCHE PSYCHOLOGIE

TUSSEN REGULIERE ZORG EN LABORATORIUM

Interview met Arnold van Emmerik

NIEUWS & AGENDA

COLUMN

WORD OOK PROEFPERSOON!

Door Michelle Spaan

MindOpen

Nummer 3 – Voorjaar 2009
www.fmg.uva.nl/mindopen

Een uitgave van
 Onderzoeksinstituut Psychologie
 Faculteit der Maatschappij- en
 Gedragwetenschappen

Managing Editor
 Gerard Kerkhof

Hoofdredacteur
 Vittorio Busato

Medewerkers
 Jorn Hövels, Dagmar van
 der Neut, Ger Post

Nieuws & Agenda
 Monique Geuke

Vertalingen
 Sanne de Boer

Grafisch ontwerp & fotografie
 Buro MET Grafisch Ontwerpers
www.buromet.nl

Email
mindopen@uva.nl

Aanmelden
www.fmg.uva.nl/mindopen

Adres
 MindOpen Digizine
 Onderzoeksinstituut Psychologie
 Roetersstraat 15, 1018 WB Amsterdam

Concept & Communicatie
 Marjan Bakker
 Marketing & Communicatie FMG
 +31 (0)20 525 4865
communicatie-fmg@uva.nl

Copyright
 Onderzoeksinstituut Psychologie

Echte mensen

Gearriveerde psychologen houden aankomende psychologen graag aan het werk. Dat had ik al snel door, toen ik in 1985 aan de UvA psychologie ging studeren. Elke psychologiestudent was – en is – verplicht veertig uur proefpersoon te zijn; vijftien in de zogeheten testweek en vijftientig bij onderzoeken van medewerkers. Die verplichte deelname is een slimme zet om aan voldoende proefpersonen te komen – in 1974 bedacht door Jan Elshout, inmiddels emeritus-hoogleraar psychonomie.

Mijn eerste schreden op het proefpersonenpad staan me nog goed bij. Een vriend had meegedaan aan een onderzoek naar de invloed van alcohol op fysieke prestaties. Hij kreeg vier glaasjes wodka te drinken alvorens hij een half uur op een hometrainer moest fietsen. Zo snel als ik kon meldde ik me ook aan. Helaas zat ik in de controlegroep die water kreeg.

Niet veel later moest ik voor een onderzoek een week lang mijn dromen noteren. Omdat ik ze niet onthield, ging ik te rade bij mijn buurmeisje, dat medicijnen studeerde. Zij had een papegaai, Charley, die geregeld in haar dromen opdook – én in de mijne.

Ook aan de testweek deed ik niet altijd even serieus mee. Ik vond het nogal een lange zit, drie uur allerhande vragenlijsten en testjes invullen op vijf achtereenvolgende woensdagmiddagen terwijl je net uit je bed was gekomen. Het is meermalen voorgekomen dat ik het derde uur meer patronen tekende dan oprechte antwoorden gaf.

Ik geef toe: het is puberaal gedrag geweest, vergelijkbaar met dat ik nog altijd zonder licht fiets – dat hoort voor mij bij Amsterdam zoals Freud bij de psychoanalyse. Wellicht heeft dat “blijven hangen” te maken met bepaalde tipping points, zo vermoed ik op basis van het interview met ontwikkelingspsycholoog Ronald Dahl in deze MindOpen. Misschien moet ik ernaar laten kijken in het heropende Ambulatorium bij de programmagroep Klinische Psychologie. Hoe dan ook, met proefpersonen zoals ik is de psychologie niet gebaat (geweest). Daarom alsnog: mea culpa, mea maxima culpa.

Een meer fundamenteel punt is dat (te) veel psychologisch onderzoek is gebaseerd op psychologiestudenten. Dat maakt generalisatie naar situaties buiten het laboratorium (lees: de echte wereld) gering. Daarom juich ik het initiatief van een externe proefpersonenpool van harte toe. Zeker als u geen psychologiestudent bent: lees de column van Michelle Spaan, coördinator van dat initiatief, en meldt u aan als proefpersoon. De psychologie heeft dringend behoefte aan echte mensen.

Vittorio Busato, hoofdredacteur
www.vittoriobusato.nl

PS. Mocht u zich door dit stukje geroepen voelen mijn proefpersoon-gedrag te compenseren: spreek me er in het café op aan, en u krijgt van mij een wodkaatje – of een glas water, als u dat prefereert.

De wankelige zelfcontrole van pubers

door Ger Post

Tijdens een discussie een paar jaar geleden met onderzoekers van de Programmagroep Ontwikkelingspsychologie bracht Ronald E. Dahl een nieuw model ter sprake. De professor van de Universiteit van Pittsburgh (VS) stelde dat het tipping point-model, een model uit de sociologie dat voorschrijft dat een kleine toevoeging voor een grote verandering kan zorgen, ook toepasbaar is op de puberteit. Zijn Amsterdamse toehoorders vonden dat dit model wel rigouzeuzer getest moest worden. Maar hun interesse was gewekt.

Dahl werd onlangs als gastonderzoeker uitgenodigd voor een bezoek aan de programmagroep Ontwikkelingspsychologie. Daar gaf hij gedurende zes weken lezingen en bedacht nieuwe onderzoeksbenaderingen voor zijn model.

Wat is de essentie van uw model?

‘Het model gaat uit van een zogeheten *tipping point* in de puberteit. Uit fMRI- en psychofysiologische studies blijkt dat aan het begin van de puberteit emotionele reactiviteit en intensiteit van emoties omhoog gaan. Deze toename zorgt voor minder cognitieve controle en zelfregulatie en creëert zo een periode van instabiliteit. Sociale invloeden kunnen er dan voor zorgen dat zo’n tipping point wordt bereikt en de balans doorbroken. Hierdoor kan een puber op een gezonde manier gepassioneerd raken over lange termijndoelen zoals een bepaalde academische of sportieve status. Maar zo’n verstoorde balans kan ook leiden tot alcohol- of drugsmisbruik.’

Met wat voor onderzoek gaat u dit model hier in Amsterdam testen?

‘Ik discussier nog altijd veel met mijn collega’s hier, maar vooralsnog plannen we drie onderzoeksrichtingen die verschillende kenmerken van het model moeten gaan testen. Zo wil ik met Reinout Wiers, die veel onderzoek heeft gedaan naar alcoholverslaving, nagaan in hoeverre neuronale circuits in het cerebellum belangrijk zijn voor de emotionele “balans”. Dat laat zich vergelijken met hoe belangrijk bepaalde systemen zijn voor de motorische balans. Drinken tijdens de puberteit kan de *emotional calibration*, het vermogen emotionele patronen te ontdekken en inzien hoe die je beslissingen beïnvloeden, op een vergelijkbare manier aantasten als drank de fijne motoriek. Dit resulteert mogelijk in een verschuiving van het *tipping point* om gedrag te reguleren, en kan zo leiden tot allerlei negatieve gedragingen.’

Raken kinderen steeds eerder in de puberteit met aanverwante problemen?

‘De biologische processen die de puberteit hormonaal aanjagen, vinden op jongere leeftijd plaats dan – zeg – honderd, honderdvijftig jaar geleden. Een jonger brein krijgt dus te maken met intensere emotionele processen. Voeg daarbij de sociale uitdagingen van de moderne samenleving, dan kun je in termen van cognitieve controle en zelfregulatie zeggen dat het systeem wankeler is dan vroeger.’

Wanneer is iemand uit de puberteit?

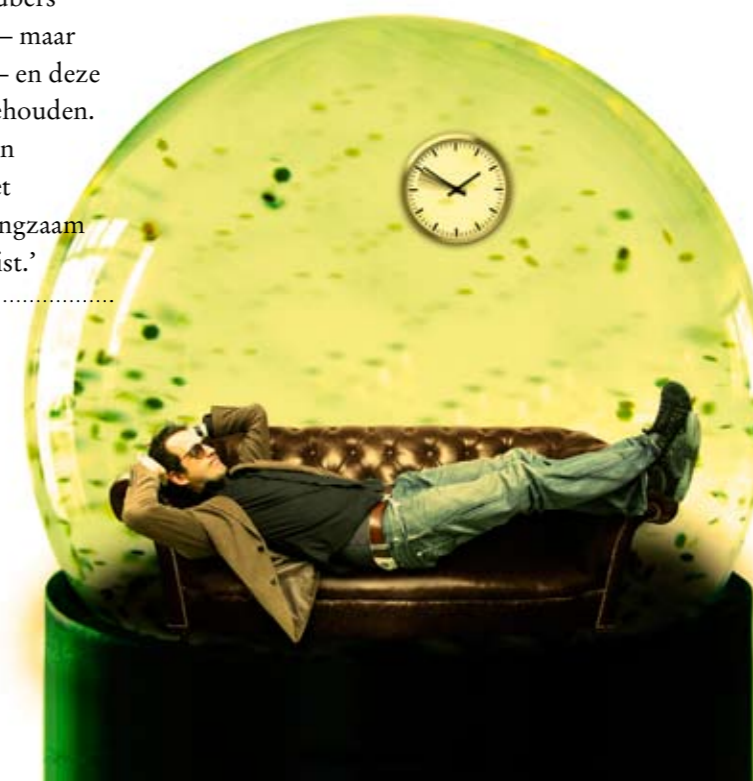
‘Het begin van de puberteit kun je met biologische termen aanduiden, het einde ervan alleen met sociale termen. Iemand is volwassen als hij of zij volledig verantwoordelijk is voor het eigen gedrag. Dat is wat ambigu. Adolescenten moeten immers meer vrijheid krijgen om zelfcontrole te ontwikkelen, maar die controle hebben ze nog niet. Daarom nemen ze risico’s, zijn ze impulsief, proberen ze dingen uit. Het is een gevaarlijke tijd met twee- tot driemaal zoveel dodelijke ongelukken, als je pubers vergelijkt met kinderen. Bovendien ontwikkelen velen in deze periode serieuze problemen zoals een alcoholverslaving of een unipolaire depressie.’

Men vraagt u vaak om advies. Hoe moeten ouders en beleidsmakers omgaan met pubers?

‘Het principe achter het graduele rijbewijs blijkt goed te werken. In de VS mag je vanaf je zestiende autorijden, maar dat resulteert in veel ongelukken. Simpelweg de leeftijd verhogen of rijvaardigheid verbeteren, werkt niet. Kinderen van achttien hebben de neiging net zo gek te doen. En als jongeren beter kunnen rijden, nemen ze nog meer risico’s. Wat levens redt, is dat graduele rijbewijs. Een puber mag eerst alleen autorijden met de ouders ernaast. Later mogen ze alleen rijden en vervolgens ook met leeftijdgenoten. Dit rijbewijs lijkt op wat goede ouders doen: pubers krijgen de vrijheid zelfcontrole te ontwikkelen – maar niet zo veel dat ze zichzelf of anderen schaden – en deze ontwikkeling wordt nauwlettend in de gaten gehouden. Het is moeilijk dit graduele rijbewijs te kopiëren naar andere relevante situaties, bijvoorbeeld met alcohol, seks of drugs. Maar het principe van langzaam verantwoordelijkheid verhogen, dat werkt beslist.’

<http://pmbcii.psy.cmu.edu/dahl/>

‘Een jonger brein krijgt te maken met intensere emotionele processen’

Het ontleden van intelligentie

door Vittorio Busato

Bestaat er één algemene intelligentiefactor? Volgens de Britse psycholoog Charles Spearman (1863-1945), pionier op het gebied van de statistische techniek factoranalyse, wel. Die factor noemde hij *g* (van *general intelligence*). Spearman publiceerde over die algemene intelligentiefactor al in 1904, in het *American Journal of Psychology*.

Tot op de dag van vandaag woeden er in de internationale vakpers nog altijd stevige discussies over de geldigheid van die *g*-factor. Conor Dolan, universitair hoofddocent bij de programmagroep Methodenleer, begint zich in die wetenschappelijke discussie steeds luider te roeren. Samen met collega's bouwt hij gestaag aan een oeuvre met methodologisch sterk onderbouwde publicaties in toonaangevende tijdschriften. Die spitsen zich vooral toe op groepsverschillen in scores op intelligentietests – op IQ-scores dus.

*‘Er bestaat geen indicator van *g*’*

Hoe leg jij een geïnteresseerde leek uit wat intelligentie is?

‘In elk geval niet als *g*, maar in natuurlijke omschrijvingen als probleemoplossend vermogen of succesvol aanpassen aan je omgeving kan ik me wel vinden. Vanuit een differentieel psychologisch standpunt kan ik het overigens niet laten in detail te treden. Psychometrische methoden om intelligentie te meten zijn erg informatief over intelligentie- en groepsverschillen, maar op basis daarvan kun je geen uitspraken doen over iemands individuele intelligentie.’

Waar komt je belangstelling voor intelligentie vandaan?

‘Die is hoofdzakelijk methodologisch. Ik heb me eerder bezig gehouden met gedragsgenetica, met analyse van covariantiestructuurmodellen en confirmatieve factoranalyse, in jargon principale componentenanalyse ofwel PCA genoemd. Veel intelligentieonderzoek richt zich op het begrijpen van subtestscores van IQ-tests zoals de *Wechsler Adult Intelligence Scale*. Onderzoekers maken daarbij vaak gebruik van PCA, dus ik werd bijna vanzelf naar het intelligentiedebat toe getrokken. Dan stuit je al snel op onderzoekers die beweren dat er op die *g*-factor groepsverschillen bestaan tussen bijvoorbeeld mannen en vrouwen of blanken en zwarten. Dat soort beweringen mag je doen, maar dan verwacht ik wel dat die zijn onderbouwd met een structureel model en de juiste methodologische analyses. En die bewijsvoering valt nogal tegen.’

Geef eens een voorbeeld.

‘Neem sekseverschillen. Met collega's heb ik scores van mannen en vrouwen op subtestniveau zo precies mogelijk proberen te ontleden. Zo zou er een verschil zijn in wat wel *perceptual organisation* wordt genoemd. Ook zou er een verschil zijn in verbale intelligentie, maar dat blijkt niet zo te zijn. *Perceptual organisation* en verbale intelligentie heten in jargon eerste ordefactoren. Met indicatoren als die IQ-subtests kun je de variantie daarin analyseren. Maar ook *g* zou een rol spelen bij sekseverschillen. Ik zeg niet dat *g* geen rol speelt, maar die claim kunnen onderzoekers methodologisch niet onderbouwen. Er bestaat geen indicator van *g*.’

Wat kun je zeggen over de erfelijkheid van intelligentie?

‘Uit een zeer recente meta-analyse zou blijken dat intelligentie voor de helft erfelijk is bepaald. De *community* van intelligentieonderzoekers beweert echter dat intelligentie voor zeventig tot tachtig procent erfelijk is bepaald. Zo'n uitspraak zegt mij weinig. De vraag zou moeten luiden: wat is de erfelijkheid van individuele verschillen in intelligentiescores? Die nuancering wil ik graag aanbrengen. Het betreft hier immers niet een analyse van de erfelijkheid van intelligentie op zich.’

Hoe exact of schijnbaar exact is een IQ-score?

‘Een IQ-score is per definitie een momentopname. Als jij om wat voor reden een slechte dag hebt, zul je lager scoren op een intelligentietest. Ervan uitgaande dat een test eerlijk en juist is afgenomen, dan is er nog altijd sprake van standaardmeetfouten. Uit psychometrisch oogpunt weet ik dan wel vrij exact binnen welk interval iemands IQ-score zal vallen. Vanuit een psychologisch oogpunt ligt het wat anders. Ik kan geen uitspraken doen over waarin iemand met een IQ van 124 verschilt van iemand met een IQ van 132. Maar je zult merken dat een kind met een IQ van 80 cognitief in alles verschilt van een kind met een IQ van 120 en het op school dus ook veel minder zal doen, hoewel ze net zo gelukkig kunnen zijn.’

Wat vind je van meer ecologische benaderingen zoals succesvolle en praktische intelligentie van Robert Sternberg, emotionele intelligentie van Daniel Goleman en de multiple intelligenties van Howard Gardner?

‘Dat soort brede opvattingen over intelligentie spreken me wel aan. Maar helaas komen er over die verschillende vormen van intelligentie geen datasets op mijn pad om methodologisch te ontleden.’

<http://users.fmg.uva.nl/cdolan/>

Fundamentele focus op proces én gedrag

door Jorn Hövels

Gerben van Kleef (1977), universitair hoofddocent sociale psychologie, ontving de prestigieuze *Jos Jaspars Early Career Award* voor jonge wetenschappers die met hun onderzoek een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan hun vakgebied. De prijs werd hem uitgereikt op het congres van de *European Association of Experimental Social Psychology* in juni vorig jaar. Van Kleef, die zijn wetenschappelijke carrière begon als promovendus in de Arbeids- en Organisationspsychologie (A&O), kreeg de prijs voor zijn talrijke publicaties van onderzoek naar emoties en macht in het sociale verkeer.

Zelf ziet hij de prijs vooral ook als erkenning voor het combineren van arbeids- en organisatiopsychologische vraagstukken met sociaal-psychologische vraagstukken. Van Kleef: ‘De jury van deze prijs bestaat uit hoogleraren in de sociale psychologie aan verschillende universiteiten in Europa. Maar mijn onderzoek is bepaald niet prototypisch voor de sociale psychologie. Kennelijk wordt mijn werk in de sociale psychologie wel voor vol aangezien en heb ik me onterecht op een eilandje gewaand. En dat voelt goed, want ik beschouw mezelf echt als sociaal psycholoog.’

Waarom?

‘De vraag hoe mensen elkaar beïnvloeden vind ik interessanter dan de vraag hoe organisaties ingericht moeten zijn om optimaal te functioneren. Dat zie ik namelijk als een afgeleide, minder fundamentele vraag. Organisaties functioneren doorgaans goed als de mensen in die organisatie goed op elkaar reageren.’

Toch werk je op het grensvlak van deze twee vakgebieden.

‘Sociale psychologie heeft een meer fundamentele en procesmatige focus. Veel onderzoek is gericht op percepties, emoties, cognities en intenties. A&O-psychologie houdt zich meer bezig met gedrag en harde uitkomsten: presteert een team beter of slechter na een interventie? Ik combineer de procesmatige benadering van de sociale psychologie met de A&O-focus op gedragsvraagstukken.’

Kun je een voorbeeld noemen?

‘Ik deed onder meer onderzoek naar de vraag hoe een leidinggevende zijn team zo kan aansturen dat het beter presteert en welke rol de emotie boosheid daarbij speelt. Het blijkt dat het effect van boosheid op werknemers afhankelijk is van de mensen in het team. Als werknemers geneigd zijn tot een hoge mate van informatieverwerking, zullen ze waarschijnlijk beter presteren als hun leidinggevende boos wordt. Zij ontlede zijn emotie en concluderen: hij is boos, kennelijk moeten we er een schepje bovenop doen. Werknemers die minder geneigd zijn tot informatieverwerking, trekken uit die boosheid eerder de conclusie dat hun leidinggevende onsympathiek is. In dat geval zal een team juist slechter gaan presteren.’

Een boze leidinggevende, dat klinkt weinig professioneel.

‘Onder goede emotieregulering versta ik dat mensen hun emoties zo aanwenden dat ze nuttig en passend zijn voor de context waarin ze deze uiten. Dan kan boosheid een instrument zijn om een team aan te sturen. Mensen die zich machtig voelen – wat bij leidinggevendens vanzelfsprekend meer voorkomt – maken wel vaker dan anderen de vergissing zich weinig empathisch op te stellen naar werknemers of ondergeschikten. Ook promovendi klagen daarover. Met die vergissing zijn fysiologische processen gemoeid. Uit mijn onderzoek blijkt dat de nervus vagus van mensen die zich machtig voelen, harder werkt. Deze zenuw houdt de hartslag onder controle. Machtige mensen herkennen emoties van anderen wel, maar reageren hierop enigszins ongevoelig of afgestompt. Dat is ook een overlevingsmechanisme. Machtige mensen hebben het immers vaak druk, er zijn allerlei zaken die hun aandacht vragen. En dat maakt hen minder gemotiveerd persoonlijke problemen tot de kern te doorgronden.’

Wat maakt jouw onderzoek relevant?

‘Er is nog nauwelijks onderzoek gedaan naar het effect van emoties op gedrag. Wel op intramenselijk niveau – we zien een leeuw, voelen angst en rennen voor ons leven – maar niet op sociaal niveau, waarbij het accent ligt op het effect van onze emoties op het gedrag van anderen. Mijn onderzoek draagt hopelijk ook bij aan meer begrip waarom we emoties hebben.’

Hoe krijg je het voor elkaar tussen 2002 en 2008 liefst 35 onderzoeksartikelen en boekhoofdstukken te schrijven, waarvan de helft als eerste auteur?

‘Allereerst door hard te werken. Verder heb ik het geluk dat ik dagelijks kan doen wat ik interessant vind. Dat motiveert me ontzettend.’

<http://home.medewerker.uva.nl/g.a.vankleef/>

‘De ongevoeligheid van machtige mensen is een overlevingsmechanisme’

Voorbij de psychologie

door Vittorio Busato

Geheugenpsycholoog Jeroen Raaijmakers (1952), hoogleraar psychologische functieleer bij de programmagroep Psychonomie en directeur van het *Cognitive Science Center Amsterdam* (CSCA), heeft in zijn lange academische carrière de psychologie flink zien veranderen. 'De psychologie verschuift steeds meer richting biologie.'

De klassieke cognitieve psychologie richtte zich kort gezegd op abstracte representaties van mentale processen en negeerde daarbij het neurale substraat. Sterker, dat substraat, die *hardware*, zou er niet toe doen. Het ging om de *software* van die cognitieve processen. Maar qua begrip en verklaring schiet je dan tekort, zegt Raaijmakers. 'Dat de psychologie, mede door de opkomst van geavanceerde hersenscancantechieken, nu steeds meer cognitieve neurowetenschap wordt, verbaast me dan ook niet.'

Raaijmakers gelooft niet dat deze internationale ontwikkeling tot een schisma in de psychologie zal leiden. 'Voor deelgebieden als arbeids- en organisatiepsychologie en sociale psychologie zie ik diverse aanknopingspunten. Denk aan de relatie tussen emotie en gedrag, besluitvormingsprocessen, neuroeconomie. Het zou mooi zijn meer kennis te vergaren over onderliggende neurale processen daarvan.'

Sinds kort geeft Raaijmakers leiding aan een nieuw onderzoekszwaartepunt: *Brain and Cognition* – een interdisciplinair samenwerkingsverband tussen cognitiewetenschappers, economen, filosofen,

(psycho)linguïsten, (neuro)biologen, psychologen en pedagogen van de Universiteit van Amsterdam. Doel is op een nog fundamenteeler niveau inzicht te krijgen in cognitieve functies en processen. Raaijmakers: 'Bijvoorbeeld de cortex en de hippocampus zijn cruciale hersendelen voor ons geheugen. Maar wat gebeurt daar op cellulair niveau dat leidt tot vorming van geheugensporen? De uitdaging is dat hogere met dat lagere niveau te verbinden.'

Het CSCA moet een van Europa's topinstituten worden. Waar komt die ambitie vandaan en wanneer is die ambitie geslaagd?

'De UvA is al jaren sterk op het gebied van neurowetenschap, alleen was dat weinig zichtbaar door verspreiding over diverse instituten. Onderzoekers, maar ook instanties als het universiteitsbestuur, NWO en KNAW, beseffen terdege dat er baanbrekende vorderingen zijn te boeken bij een constructieve samenwerking. Dat zal zich moeten uitdrukken in excellente wetenschappelijke output. Maar die ambitie is wat mij betreft ook geslaagd als buitenlandse toponderzoekers graag voor korte of langere tijd bij ons willen komen werken. Het CSCA moet een magnetische aantrekkingskracht krijgen.'

Hoe geef je leiding aan zo'n onderzoekszwaartepunt?

'Dat doe ik niet alleen, de betrokken afdelingen geven dat gemeenschappelijk vorm. Het idee is dat we promovendi en postdocs bij elkaar brengen die met een open blik over de grenzen van hun eigen vakgebied heen willen kijken. Zo'n intensieve samenwerking zorgt voor kruisbestuiving en nieuwe, onverwachte ideeën. Daarnaast wil ik door onderzoekers veel met elkaar in contact te brengen en regelmatig werkbesprekingen te houden het enthousiasme blijven voeden hoe spannend en leuk onderzoek kan zijn.'

Wat zijn je eigen onderzoeksplannen binnen dat zwartepunt?

'Ik blijf me bezig houden met modelleren. Welke modellen geven echt diepgaand een verklaring voor verschijnselen zoals het verschil tussen expliciet en impliciet geheugen? Wat zijn de karakteristieken van die modellen? Hoe verhoudt een gedragsmatig, psychologisch model zich tot een cognitief model uit de koker van een logicus? Daarnaast ga ik me richten op onderzoek dat op neurobiologisch en neuropsychologisch niveau meer kennis moet opleveren over wat er misgaat in de hippocampus van amnesiepatiënten.'

Psychologie is een sociale wetenschap, geen exacte. Kunnen psychologen een voortrekkersrol spelen in zo'n interdisciplinair samenwerkingsverband? Of blijven ze in belangrijke mate afhankelijk van technologische ontwikkelingen in – zeg – hersenscancantechieken?

'Dat is fysica en daar zijn biologen net zo afhankelijk van. Ik zie ook geen verschil in exactheid tussen psychologie en biologie. Psychologen lopen juist voorop in het toepassen van hersenscancantechieken in relatie tot cognitieve vraagstellingen. Niet voor niets zijn veel toonaangevende cognitieve neurowetenschappers psychologen. Zij kunnen als geen ander gedrag analyseren en taken en experimenten verzinnen om deelprocessen zichtbaar te maken. Zo zijn psychologen heel behendig in het onder controle houden van factoren als *arousal* of motivatie bij het bestuderen van leergedrag.'

Vervaagt de psychologie door deze toenemende interdisciplinariteit?

'Als CSCA-directeur word ik geacht interdisciplinariteit sterk te promoten, maar voor mij staat die niet voorop. Het gaat uiteindelijk om meer kennis en begrip van de relaties tussen cognitie en (neuro)biologische processen. Interdisciplinariteit is daartoe een noodzakelijke voorwaarde. En dat daarmee traditionele grenzen tussen wetenschappen worden doorbroken, dat zij zo.'

<http://home.medewerker.uva.nl/j.g.w.raaijmakers/>

<http://www.csc.nl/>

'Veel toonaangevende cognitieve neurowetenschappers zijn psychologen'

Het belang van gedeelde waarden

door Jorn Hövels

BELANG
VAN
GEDEEELDE
WAARDEN

In januari 2008 werd Annelies van Vianen, hoogleraar in de organisatiepsychologie, aangetrokken als voorzitter van de programmagroep Arbeids- en Organizepsychologie. Met Van Vianen aan het roer vaart de programmagroep al lang geen strikte koers meer. Er wordt onder andere onderzoek gedaan naar de aansluiting tussen persoon en werkomgeving, uitdagingen in het werk, creativiteit en (narcistisch) leiderschap. Daarnaast doet de programmagroep – in opdracht van de gemeente Amsterdam – onderzoek naar de effectiviteit van reïntegratieprogramma's.

Van Vianen: 'Een aantal jaar geleden hebben we afgesproken het onderzoek breed te houden. Die lijn zet ik voort. Daarvoor spitste het onderzoek zich vooral toe op arbeidstevredenheid, gezondheid en personeelsselectie. Die thema's zijn belangrijk, maar daarover is inmiddels veel bekend.'

Waar veldonderzoek ooit gangbaar was, wordt er nu ook experimenteel onderzoek gedaan, vertelt Van Vianen. 'Je wilt niet altijd afhankelijk zijn van welwillende respondenten. Bovendien blijft het de vraag of hun *self-reports* de realiteit goed weer spiegelen. Met laboratoriumonderzoek kunnen we details onder de loep nemen. Zijn die in kaart gebracht, dan kan de onderzoeker altijd nog een organisatie in om bevindingen aan de praktijk te toetsen.'

Past de functie in uw loopbaanplanning?

'Zoals de meeste hoogleraren stond ik niet te springen programmavoorzitter te worden, ik ben immers onderzoeker. Maar omdat er twee hoogleraren aan de programmagroep verbonden zijn – ik en mijn voorganger Carsten de Dreu – wist ik bij mijn aanstelling dat ik het stokje eens moest overnemen. Bovendien is het gezien mijn onderzoeksveld interessant zelf een managementfunctie te bekleden. Helaas blijft er soms weinig tijd over voor eigen onderzoek, terwijl dat ook voor een programmavoorzitter belangrijk is. Mijn gezag krijgt immers meer draagvlak als ik onderzoeksmatig ook goed presteer.'

Bij welk recent onderzoek bent u betrokken?

'Een van mijn promovendi onderzocht in Taiwan in hoeverre werknemers daar op hun leidinggevendend lijken, en welk effect dat heeft op de betrokkenheid tussen werkgever en werknemer. In China en Taiwan spreekt men over *guanxi*, een begrip dat we hier niet kennen. Een werkgever en werknemer met *guanxi* delen een gemeenschappelijke achtergrond. Daar is dat een enorme pré: werknemers met dezelfde achtergrond als hun werkgever worden eerder aangenomen en krijgen in hun werk ook meer ondersteuning.'

In Nederland speelt guanxi geen rol?

'De invloed van een gemeenschappelijke achtergrond wordt hier onderschat. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat in Nederland gemeenschappelijke waarden wel een grote rol spelen in de selectie van en omgang met werknemers. Het zijn lang niet altijd vakcompetenties die doorslaggevend zijn.'

Welke waarden?

'Bijvoorbeeld denkbeelden over rechtvaardigheid, autonomie, hulpvaardigheid. Die waarden zijn een essentieel onderdeel van onze identiteit. Die bepalen welke doelen we nastreven en dienen als gids en leidraad in het leven. Een goede fit met de waarden van een werkgever is ook belangrijk voor de werknemer. Als er geen aansluiting is, wordt hij belemmerd in het omzetten van persoonlijke waarden in passend gedrag. En dat knelt. Werknemers willen zichzelf kunnen zijn, anders gaan ze weg.'

Hoe houdt u de programmagroep bij elkaar?

'Er is hier geen sprake van top-down management. De onderzoeksrichting wordt gestuurd door de onderzoekers. Dat zijn de professionals, die krijgen ruimte. Hun onderzoek moet natuurlijk wel passen in het onderzoeksprofiel. Maar het komt er vooral op aan dat je oplet wie je aanstelt.'

Hoe is het om als vrouwelijk hoogleraar – een uitzonderingspositie – aan de universiteit te werken?

'Ik maakte me vroeger vaak druk om het glazen plafond. Zo heb ik ooit de Stichting de Beauvoir opgericht die zich inzet voor meer participatie van vrouwen in de wetenschap. Maar als hoogleraar merk ik niets van mijn vrouw-zijn. Natuurlijk vind ik nog steeds dat meer vrouwen mogen doorstromen. Met de aantallen gaat het de goede kant op, maar er zijn nog altijd obstakels. Mannen trekken tussen hun 28e en 40e levensjaar een carrièresprint, terwijl vrouwen met kinderen dan minder gaan werken. Die achterstand is niet meer in te halen. Zeker niet in ons wetenschappelijk systeem waarin, vergeleken met Amerika, weinig vacante hoogleraarfuncties zijn en het aantal wetenschappelijke publicaties doorslaggevend is voor een aanstelling als hoogleraar.'

<http://home.medewerker.uva.nl/a.e.m.vanvianen/>

'Werknemers willen zichzelf kunnen zijn, anders gaan ze weg'

Tussen reguliere zorg en laboratorium

door Dagmar van der Nent

Binnenkort heeft de programmagroep Klinische Psychologie er een volwaardig onderzoeksinstrument bij. Met een flinke geldinjectie maakt de afdeling Psychologie het mogelijk dat het Ambulatorium op de Roetersstraat zijn deuren opnieuw kan openen. Verschillende psychotherapeuten gaan hier behandelingen geven en informatie verzamelen over de effectiviteit van interventies.

‘Het doel is cliënten van hun klachten af te helpen en tegelijkertijd onderzoek te doen’, zegt coördinator dr. Arnold van Emmerik. ‘Bovendien verkleinen we met het Ambulatorium, dat zich als kleine onderzoekspolikliniek bevindt tussen reguliere zorg en psychologisch laboratorium, de kloof tussen wetenschap en praktijk.’

Van Emmerik is zeer enthousiast over deze investering. ‘Elke klinische programmagroep heeft behoefte aan cliëntgebonden onderzoek. Vaak gebeurt dat in samenwerking met instellingen voor geestelijke gezondheid (GGZ – red.). Maar wij merken dat er daar steeds minder ruimte is voor wetenschappelijk onderzoek. De productiedruk wordt steeds hoger. En onderzoek kost tijd en levert geen geld op. Daarom halen we behandelaars nu in huis zodat we het zelf kunnen doen.’

Wat gaan jullie zoal onderzoeken?

‘Per 1 september start een onderzoek naar de behandeling van complexe posttraumatische stressstoornis ofwel PTSS. Mensen die in hun jeugd langdurig zijn getraumatiseerd, hebben grote problemen en zijn vaak niet goed te behandelen. Er is veel discussie of je de standaardbehandeling voor PTSS op deze mensen kunt toepassen. We nodigen de Canadese psychotherapeute en onderzoekster Marylene Cloitre uit die een speciaal behandelprotocol voor deze stoornis heeft ontwikkeld. Zij gaat onze therapeuten en een aantal behandelaars van GGZ-instelling Mentrum eerst trainen voor we gaan onderzoeken of het werkt.’

Dus jullie gaan ook behandelaars opleiden?

‘Ja. Uiteindelijk willen we dat behandelprotocollen waarmee we in het Ambulatorium goede resultaten boeken, ook in de GGZ geïmplementeerd worden. Als wij nu al behandelaars meetrainen, zal dat makkelijker gaan.’

Wat staat er nog meer op het programma?

‘Op korte termijn gaan we bij cliënten met een paniekstoornis cognitieve gedragstherapie vergelijken met *exposure in virtual reality*. Dat is een onderzoek van Paul Emmelkamp, hoogleraar bij

onze programmagroep, en promovenda Katharina Meyerbröker. En bij zelfbeschadiging en suïcidaal gedrag gaan we individuele cognitieve gedragstherapie vergelijken met *mindfulness based*-groepstherapie. In die laatste therapie leren mensen met meditatieve technieken vriendelijker, nieuwsgieriger en meer observerend te kijken naar hun gedachten en gevoelens, zonder dat ze proberen deze direct te veranderen omdat ze “irrationeel” of “dysfunctioneel” zijn zoals in reguliere cognitieve gedragstherapie wordt verondersteld.’

Jullie gaan ook nog niet gevestigde behandelingen uitproberen. Zitten daar voor cliënten nadelen aan?

‘We willen innovatief zijn, dus er zal altijd een nieuw element in behandelingen zitten. Maar de basis vormt cognitieve gedragstherapie. Daarvan is de werkzaamheid al aangetoond. We richten ons vooral op verbeteringen, we gaan niet opeens iets heel gek of wilds doen. Cliënten weten precies waar ze aan meedoen en wat eventuele voor- en nadelen zijn. Maar ik denk zelfs dat de behandelingen beter zullen zijn dan op veel andere plekken. Wij hebben minder last van productiedruk. Daardoor kunnen we uitgebreide diagnostiek en metingen doen en veel meer tijd nemen voor cliënten. De sessies in het PTSS-protocol duren bijvoorbeeld anderhalf uur. In de reguliere GGZ krijg je hooguit drie kwartier.’

Er is dus nog ruimte voor verbetering van behandelingen?

‘Cognitieve gedragstherapie is effectief, maar het kan veel beter. Nog altijd twintig tot vijftig procent van de cliënten is er niet of niet blijvend mee geholpen. We moeten dus niet doen alsof we een wondermiddel hebben. We weten heel goed welke behandeling nu het beste is. Alleen voorspellen voor wie dit het beste werkt, kunnen we niet. Diagnostiek moet daarvoor nog veel beter worden benut. Ook dat is een speerpunt van het Ambulatorium. Persoonlijkskenmerken voorspellen mogelijk wie geschikt is voor cognitieve gedragstherapie en wie niet.’

Het Ambulatorium is dus hard nodig?

‘Onze programmagroep is de grootste klinische groep in Nederland. Ook internationaal staan we goed aangeschreven. Als wij innovatief onderzoek willen doen en spraakmakende artikelen willen publiceren, dan is een Ambulatorium absoluut noodzakelijk. Uiteindelijk straalt de impact ervan af op de hele afdeling én de hele UvA.’

Meer informatie: www.acther.nl, A.A.P.vanEmmerik@uva.nl

‘We verkleinen de kloof tussen wetenschap en praktijk’

Suggesties? Stuur een e-mail naar mindopen@uva.nl

PROMOTIES

10 MAART JACOB JOLIJ

Seeing and acting. The role of conscious and unconscious visual representations in visually guided behaviour

10 MAART MICHAEL VLIK

Group-based social comparison processes. An intragroup level of analysis

23 APRIL DAPHNE WIERSEMA

Taking it personally. Self-esteem and the protection of self-related attitudes

18 JUNI JASPER WIJNEN

The role of selective inhibition in adaptive oculomotor control

CONGRESSEN

3-5 JUNI DOORWERTH

8th Dutch Endo-Neuro-Psycho Meeting
<http://www.enpmeeting.org/2009>

21-25 JUNI WENEN

11th World Congress of Psycho-Oncology
<http://www.ipos-society.org/ipos2009/index.asp>

26 JUNI AMSTERDAM

CSCA symposium Neural basis of consciousness
<http://www.casca.nl>

2-5 SEPTEMBER EDINBURGH

First meeting of the Federation of the European Societies of Neuropsychology (ESN)
<http://www.fesn.eu/home>

1-4 AUGUSTUS AMSTERDAM

MathPsych 2009
<http://www.mathpsych.socsci.uva.nl/>

Ingezonden mededeling:

WOORDEN LATEN SPREKEN

De fijne kneepjes van het presenteren

Woorden laten spreken

Ike Smitskamp
ISBN 978 90 810914
144 pag. gebonden
Prijs € 24,95 incl. BTW

Presenteren is op de zeepkist staan en met bezieling een verhaal vertellen. Wie zijn woorden in een presentatie of in een toespraak kan laten spreken, zorgt ervoor dat de luisteraar daarna anders door het leven gaat.

Of het nu in vergaderingen is, in de koffiecorner of dat op een podium een zaal wordt toegesproken: presenteren is non-verbaal en verbaal overtuigen. Niet iedereen kan dit zomaar. 'Sommige mensen hebben het gewoon!' Kunt u het? Ja! Goed presenteren is te leren. Dit boek helpt om een betere spreker te worden. Niet meer iemand zijn die van sheet naar sheet rent, te snel of te monotoon praat, de neiging heeft af te dwalen of niet weet wat hij met zijn handen moet doen.

In het boek wordt veel gesproken over acteren. Van wat acteurs doen, kunt u in uw presentatie leren. Het boek laat zien welke vijf rollen u in uzelf naar voren schuift bij het maken en geven van een presentatie. Het boek behandelt de Architect, de Componist, de Gids, de Laborant en de Acteur. Daarnaast laat het boek u, op een simpele manier, leren van beroemde sprekers die u zijn voorgaen, van Shakespeare tot Obama.

Mediawerf Uitgevers

Nicolaas Witsenstraat 5
1017 ZE Amsterdam
Tel. 020-4687126
www.managementenconsulting.nl

Zojuist verschenen

BEURZEN

REINOUT WIERS

VICI
Automatisch verslaafd? Nieuwe perspectieven en behandelingen

BIRTE FORSTMANN

AiO-subsidie van sectie *Earth and Life Sciences* van NWO
The anatomical and neurochemical foundations of decision-making under time pressure

FRENK VAN HARREVELD

AiO-subsidie van Achmea voor een onderzoek naar risicoperceptie

FRENK VAN HARREVELD, JOOP VAN DER PLIGT EN MARK ROTTEVEEL

NWO vrije competitie
Ambivalence and choice conflict: Regulatory processes in attitudes and decision-making

NIEUWS

Carsten de Dreu, hoogleraar Arbeids- en Organisationspsychologie, is benoemd tot *fellow* van de *Society for Industrial and Organizational Psychology* (SIOP).

Begin februari zijn drie aio-plaatsen vergeven in de jaarlijkse Open OZI-ronde:

Prof. dr. Ben Schmand en prof. dr. Richard Ridderinkhof - Afname van cognitieve functies bij patiënten met de ziekte van Parkinson;

Dr. Conor Dolan - Een diffusie modelverklaring voor de relatie tussen algemene intelligentie en reactiesnelheid in eenvoudige cognitieve taken;

Dr. Hilde Geurts - Het trainen van executieve functies in kinderen met autisme.

Op 15 mei wordt de Betto Deelman-prijs uitgereikt. Deze prijs wordt eens in de twee jaar uitgereikt door de Stichting Neuropsychologie Nederland.

Volgend jaar organiseert de ESN (*Federation of the European Societies of Neuropsychology*) Amsterdam: Neuroscience capital of the World 2010. Meer informatie binnenkort op <http://www.fesn.eu/home>.

Word ook proefpersoon!

door Michelle Spaan

Waarom vinden wij het zo leuk om een testje te doen? En waarom willen we dan altijd weten hoe onze prestaties zich verhouden tot die van anderen?

Er wordt van dit mechanisme in ieder geval dankbaar gebruik gemaakt. Loop in de winkel naar het tijdschriftenvak en zie dat bijna elk tijdschrift wel een test(je) heeft. Ook op televisie zijn de programma's niet meer weg te denken waarbij je mee doet aan onderzoek. De IQ-test van BNN – met bekende Nederlanders, groepen als bouwvakkers, boeren, huisvrouwen, blondines en studenten – is vermoedelijk wel de bekendste. Het vermaak komt bij het bekendmaken van de uitslagen. Welke provincie heeft het hoogst gescoord? Wie waren er beter: de studenten of toch de bouwvakkers? En welke bekende Nederlander is dit jaar de risee?

Vroeger was er op de Nederlandse televisie het spelletje Vijf tegen Vijf. Op een simpele vraag moesten twee teams van vijf personen antwoord geven. Van tevoren was deze vraag aan honderd andere mensen gesteld. Punten konden worden verdiend door een van de vijf antwoorden te geven die het meest waren genoemd. Zou iedereen net als ik op de bank hebben gezeten en 'zie je wel' hebben gezegd als het antwoord overeenkwam? Misschien niet, maar feit blijft dat we het leuk vinden om te weten hoe "normaal" we zijn.

Omdat mensen het leuk vinden testjes te doen, kan het niet anders dan dat de nieuw op te richten proefpersonenpool van de Universiteit van Amsterdam een succes gaat worden. De onderzoekers van de afdeling Psychologie werken op dit moment voornamelijk met studenten als proefpersonen; die zijn dat verplicht in het kader van hun studie. Dat is echter ook beperkend. Met een bredere pool van proefpersonen uit alle lagen van de bevolking kunnen onderzoeksresultaten immers meer worden gegeneraliseerd.

Iedereen kan zich dan ook voor deze pool

aanmelden. Het maakt niet uit hoe oud u bent, welke opleiding u hebt gehad en of u een medische achtergrond heeft. Iedereen is welkom. Hoe meer we van iemands achtergrond weten, hoe gerichtter we hem of haar kunnen matchen aan een onderzoek.

Een proefpersoon hoeft het niet voor niets te doen. Er zal keuze zijn tussen onbetaald onderzoek (voornamelijk internetvragenlijsten) en betaald onderzoek via internet en in het psychologisch laboratorium van de universiteit. Afhankelijk van de duur en het soort onderzoek ontvangt u een beloning. Dat kan geld zijn of een cadeaubon, maar het kan ook een gift zijn aan een goed doel. Niet zelden zult u zelf kunnen kiezen.

Aan de ontwikkeling van deze subjectpool wordt op dit moment hard gewerkt. De eerste testversie zal deze maand in de lucht gaan. Vanaf september 2009 kan iedereen zich inschrijven en zullen we met advertenties in dag- en weekbladen, flyers en andere middelen bekendheid gaan geven aan de subjectpool. U kunt nu alvast een kijkje nemen op www.test.uva.nl en u laten verleiden ook proefpersoon te worden.

En weet: oefening baart kunst. Door mee te doen aan onderzoek aan de UvA helpt u niet alleen de psychologie verder, u zult vast ook hoger scoren op al die testjes in tijdschriften en op televisie.

Michelle Spaan coördineert de subjectpool van de Afdeling Psychologie

M.M.T.Spaan@uva.nl

